

Openstelling van bos en natuur

Veelzeggende cijfers uit Nederland

Hoeveel van de natuur- en bosgebieden zijn nu eigenlijk toegankelijk? In Nederland vinden we hierover bergen documentatie en cijfermateriaal. Al in 1995 werd de openstelling van natuurgebieden onderzocht, recent werd dit onderzoek herhaald door Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum. In Vlaanderen is het anders gesteld. Voorlopig blijft het nog behelpen met telefoontjes naar de diverse beheerders van natuur- en bosgebieden. Helaas beschikken zij ook niet altijd over de exacte en overkoepelende cijfers voor hun gebieden...

Het Kluisbos op zondagmiddag.

In opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) onderzocht de Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum hoe het is gesteld met de toegankelijkheid van de Nederlandse natuur. Daarvoor voerde de stichting twee onderzoeken uit. Het ene onderzoek richtten zich op de vier grote natuurbeheerders: Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, de Provinciale Landschappen en Defensie. In het andere onderzoek stonden particuliere terreinen en gebieden van gemeenten en drinkwaterbedrijven centraal. De belangrijkste conclusies zijn in grote lijnen dezelfde. Ongeveer 90% van de 'droge natuur' zoals bossen, zandgronden en heide, is in meer of mindere mate opengesteld. Voor de 'natte natuur' zoals veenweidegebieden, moerassen, kwelders en meren, ligt dat percentage rond de 70%. Droge natuur is immers in het algemeen minder kwetsbaar en makkelijker toegankelijk te maken dan natte natuur. Daarnaast blijkt uit beide onderzoeken dat het westen van het land minder opengestelde natuur heeft dan de andere regio's.

KATRIJN GIJSEL, VBV, naar een artikel van MARIJE VEER EN RUBEN ABMA, Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum (Vakblad natuur bos landschap, maart 2006)

Sinds het vorige onderzoek (1995) nam het areaal van de vier grote natuurbeheerders met een derde toe tot ca. 400 000 ha. Dit komt behalve door nieuwe grondaankopen ook omdat de inventarisatie tijdens het tweede onderzoek completer was. Van dit totale areaal is 63% 'droge' natuur en de rest 'natte'. De oppervlakte opengesteld gebied (volledig of op wegen en paden toegankelijk) steeg van 210 000 ha naar 290 000 ha. Procentueel veranderde er echter niet zoveel: in 1995 was 70% opengesteld en in 2005 72%. De vier grote beheerders hanteren verschillende vormen van openstelling:

- volledig opengesteld dwz. het hele jaar gratis toegankelijk ook buiten de paden
- opengesteld op wegen en paden
- beperkt opengesteld dwz toegankelijk met toegangsbevis of lidmaatschap
- tijdelijk opengesteld dwz alleen toegankelijk in een bepaalde periode
- hoog beleefbaar dwz niet zelfstandig te betreden maar wel via talrijke excursies of vanuit observatieposten of vanop het pad te beleven
- afgesloten of enkel beleefbaar tijdens excursies

Van de ca. 400 000 ha natuur van de grote beheerders is 84% op een of andere manier opengesteld en 16% afgesloten. Slechts 9% is volledig open, 63% of ruim 250 000 ha is open op wegen en paden. Staatsbosbeheer is koploper als het gaat om openstelling: 92% van haar areaal is op een of andere manier opengesteld. Defensie daarentegen heeft 48% van haar gebieden afgesloten. Beide andere beheerders, Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen, zitten daar tussenin.

Opvallend is dat slechts 5% van de gemeentelijke natuurterreinen is afgesloten. Ook particulieren stellen zeer veel van hun gebieden open: slechts 15% is afgesloten. De analyse van openstelling van particuliere terreinen gebeurde via drie onderzoeksmethoden. Ten eerste werden de subsidieaanvragen geanalyseerd, omdat één van de voorwaarden voor de toekenning van subsidie de openstelling van het terrein voor het publiek is, gedurende 358 dagen per jaar. In feite zijn alle terreinen waarvoor beheersubsidie wordt verleend opengesteld voor bezoekers. Daarop zijn slechts drie uitzonderingssituaties:

- openstelling is niet mogelijk (bijvoorbeeld in gevaarlijke moerassen, of midden in afgesloten gebied)
- openstelling is niet wenselijk om natuurwetenschappelijke

lijke redenen (bijvoorbeeld wanneer verstoring absoluut moet worden vermeden voor de instandhouding van bijzondere fauna en flora)

- openstelling is niet wenselijk om privacy-redenen (het gaat hierbij niet om het afsluiten van woonhuis, erf of tuin maar om een extra buffer daarrond)

De subsidiegegevens leveren natuurlijk geen waterdicht beeld op van de reële openstelling, omdat niet iedereen subsidie aanvraagt. Daarom werd bijkomend ook met enquêtes gewerkt, waarbij wel werd gefocust op de situatie rond de 30 grootste Nederlandse steden (straal van 10 km), omdat het groen in en om de stad een beleidsprioriteit vormt. Ten derde werd een apart onderzoek gedaan onder waterleidingbedrijven die ca. 25 000 ha groen bezitten.

Ten opzichte van 1995 hebben particulieren en gemeenten voor bijna dubbel zoveel hectaren natuur een beheersubsidie aangevraagd. Dat wil echter niet zeggen dat hun areaal bijna verdubbeld is. De stijging kan ook te maken hebben met een grotere bekendheid van de subsidiemogelijkheden en een verandering van de subsidieregeling zelf. In totaal onderzocht de stichting in 2004 bijna 212 000 ha. Globaal genomen is 85% van de natuur van particulieren, gemeenten en waterleidingbedrijven opengesteld voor het publiek. Particulieren zijn met 143 000 ha de grootste bezitters.

De belangrijkste reden voor particulieren om hun terreinen gesloten te houden blijkt het verlies aan privacy. Om toch tot openstelling over te gaan, geven zij aan dat de vergoe-

ding omhoog moet, dat ze niet aansprakelijk willen zijn voor ongevallen van recreanten en dat er toezicht moet komen. 37% zegt 'onder geen enkele conditie' openstelling te overwegen. Particulieren die hun terreinen wel openstellen, hebben daar vaak een negatieve reden voor. Ze geven aan dat ze anders geen vergoeding krijgen of dat verbodsborden 'toch niet helpen'. 31% geeft een positieve reden om zijn terrein open te stellen. Deze eigenaars willen andere mensen de mogelijkheid bieden om van de natuur te genieten. Als nadelen van openstelling noemen particulieren vooral vervuiling, verstoring van het wild, beschadiging en verstoring van de natuur en schade aan wegen en paden. 18% ervaart geen problemen. Gemeenten ervaren in grote lijnen dezelfde overlast.

Voor de verschillende steden blijkt de oppervlakte natuur per inwoner sterk uiteen te lopen. Gemiddeld is er in de 30 grootste Nederlandse steden ruim 500 m² natuur per inwoner, waarvan gemiddeld 90% is opengesteld voor het publiek. In Rotterdam is er slechts 25 m² per inwoner, terwijl dat in Lelystad 1 666 m² bedraagt!

Uit deze onderzoeken blijkt dat het vrij goed gesteld is met de openstelling van natuurterreinen in Nederland. Om in de toekomst nog beter te doen, wil het Ministerie van LNV afspraken maken met terreinbeheerders, en aandacht schenken aan de toegankelijkheid van het landelijk gebied in z'n totaliteit, met bijvoorbeeld doorgaande routes en samenwerking met landbouwers en grondeigenaars.,

Knuppelpad in de Makegemse bossen

Tabel 1

Opengestelde en afgesloten natuur bij gemeenten en particulieren
(particuliere grondbezitters, NV's, BV's, erven, stichtingen en verenigingen) in 2004

	Particulieren		Gemeenten		Drinkwaterbedrijven		Totaal	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Open	112 308	84	50 406	95	17 528	70	180 242	85
Afgesloten	21 679	16	2 538	5	7 472	30	31 689	15
Totaal	133 986		52 944		25 000		211 931	

Tabel 2

Opengestelde terreinen naar wijze van openstelling per beheerder
(Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Provinciale Landschappen en Defensie) in 2003

	Volledig opengest.	Op paden opengest.	Bepert opengest.	Tijdelijk opengest.	Hoog beleefbaar	Beleefbaar/afgesloten	Totaal
SBB	27 175	143 337	657	10 130	16 101	17 987	215 387
NatMon	4 167	50 352	617	2 353	6 681	17 209	81 379
ProvLand	3 860	53 712	1 745	3 416	3 911	21 316	87 960
Defensie	341	9 107	264	106	825	9 766	20 409
Totaal	35 543	256 508	3 283	16 005	27 518	66 278	405 135

En in Vlaanderen?

Natuurlijk zouden we nu graag de vergelijking maken met de situatie in Vlaanderen. Jammer genoeg is hier nog geen dergelijk onderzoek gebeurd, zodat we zelf even de beschikbare gegevens bij de belangrijkste beheerders hebben opgevraagd. We contacteerden daarvoor het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB, de vroegere afdelingen Bos & Groen en Natuur) en de vzw Natuurpunt. Uit de subsidieaanvragen kunnen we enkele cijfers afleiden voor particuliere bossen en natuurterreinen. Voor de andere eigenaars (gemeenten, OCMW's, drinkwaterbedrijven, particulieren die geen subsidies aanvragen, ...) vonden we niet direct cijfermateriaal.

Voor wat bos betreft, kunnen we volgende voorzichtige conclusies formuleren:

- Er is ca. 146 000 ha bos in Vlaanderen. Daarvan is ruim 18 000 ha eigendom van het Vlaams gewest. De rest is in handen van particulieren (bijna 103 000 ha) en van andere openbare eigenaars (25 000 ha). Alle bossen zijn in principe opengesteld op de wegen en paden, tenzij anders aangegeven. Voorlopig is het echter nog wachten op de concrete regelgeving en bebording om op een reglementaire manier bossen af te sluiten.
- In 2006 kreeg het Agentschap 57 subsidieaanvragen van particuliere boscijgeen voor de openstelling van hun gebieden. Dit gaat om 480 ha bos (opengesteld op de boswegen) en 55 km boswegen. Verder werd ook subsi-

die verleend voor 39 ha speelzones (vrij opengesteld, ook buiten de paden). Hiervoor keerde ANB in totaal meer dan 27 000 euro uit. Sinds 2004 steeg het aantal aanvragen voor openstellingssubsidies spectaculair. Toen ging het nog maar om 12 aanvragen, maar wel voor ruim 350 ha opengesteld bos en 2,5 ha speelzone. Wellicht zit de informatiecampagne rond de subsidieregeling daar voor iets tussen. Natuurlijk geven deze cijfers geen goed beeld van de opengestelde particuliere bossen in Vlaanderen. Lang niet elke eigenaar van een toegankelijk bos vraagt daarvoor immers subsidie aan.

De oppervlakte erkend natuureservaat in Vlaanderen bedraagt in totaal 11 018 ha. Dit zijn 312 gebieden. Het overgrote deel van de natuureservaten is opengesteld op de paden en wegen. Voor 18 gebieden zijn geen openstellingsgegevens beschikbaar. Vier natuureservaten zijn niet opengesteld omwille van de kwetsbaarheid. Acht gebieden kunnen momenteel niet worden opengesteld, en in 5 reservaten kan je enkel wandelen met gids tijdens geleide excursies. Voor 722,5 km pad werden subsidies aangevraagd in 2006. Daarvan zijn bijna 3 km knuppelpaden of andere speciaal aan het terrein aangepaste paden. Verder zijn er 26 kijkhutten of analoge constructies (deze worden voor de subsidies gelijkgesteld aan 175 m pad). Deze gegevens hebben natuurlijk enkel betrekking op erkende natuureservaten van particuliere beheerders, en de infrastructuur waarvoor subsidie werd aangevraagd bij het ANB. Voor de natuurgebieden beheerd door openbare diensten vonden we geen cijfermateriaal.

Natuurpunt geeft aan ongeveer 14 000 ha terreinen in beheer te hebben in Vlaanderen. In principe zijn deze steeds opengesteld (op de paden), behoudens uitzonderingen zoals bijvoorbeeld militaire domeinen, tijdens broedperiodes, in getijdengebied, enz...

Het lijkt ons erg zinvol om ook in Vlaanderen een onderzoek uit te voeren om een algemeen beeld te krijgen van de oppervlakte en aard van de opengestelde natuurterreinen, en de redenen van de diverse beheerders om hun gebieden al dan niet open te stellen voor het publiek. Want natuurlijk is 'openstelling' geen doelstelling op zich, en moet bekeken worden waar en of een gebied wel kan worden opengesteld (denken we bijvoorbeeld aan stiltegebieden, kwetsbare natuur, zeldzame fauna of flora, privacy, ...). Ook de verdeling van de toegankelijke natuur over de diverse regio's en grootsteden lijkt ons een nuttig gegeven voor een goed bosuitbreidingsbeleid. Maar misschien is dergelijk onderzoek slechts zinvol wanneer ook de nodige regelgeving voorhanden is, onder meer voor het reglementair afsluiten van bossen die volgens het Bosdecreet in principe steeds toegankelijk zijn op alle boswegen. Hier is duidelijk nog veel werk aan de winkel! ■

Referenties

Openstelling van bos en natuur, Marije Veer en Ruben Abma, Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum (Vakblad bos natuur landschap, maart 2005)

Bos en natuur: open of gesloten?, Grontmij 1995

De openstelling van bos en natuurterreinen en gemeenten en particulieren, Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum, 2005

Openstelling bos en natuur 2003, Toegankelijke, beleefbare en afgesloten natuur bij Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Provinciale Landschappen en Defensie, Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum, 2004

Mondelinge mededelingen en cijfermateriaal van Natuurpunt (Michel Janssens) en Agentschap voor Natuur en Bos (Gudrun Van Langenhove, Peter Willeghems)

Website van de Stichting: www.stichtingrecreatie.nl

